
ANTONI M. BADIA I MARGARIT

EL PROCÉS D'UNIFICACIÓ DE L'ORTOGRAFIA CATALANA

---

1. PREÀMBUL

Abans d'escometre pròpiament el tema indicat, sigui'm permès de fer algunes consideracions que, encara que semblin allunyar-nos-en, en realitat no faran sinó aplanar el camí per a estudiar-lo amb més profit. Es tracta de fer veure la singularitat del procés que un dia culminaria amb l'establiment de l'ortografia catalana, en contrast amb la via que han seguit altres llengües. També voldria recordar un parell de tòpics sobre l'ortografia, els quals, de forma més o menys explícita, seran presents en el decurs de tota la meva exposició. El primer és el caràcter convencional de l'ortografia; tots sabem que el sistema gràfic de què ens valem per a escriure hauria pogut ésser diferent d'allò que és, però n'acceptem l'arbitrarietat: és una convenció. El segon, que es desprèn del primer, és el que ens presenta l'ortografia com un gran factor d'aglutinació de la comunitat parlant.

2. LES LLENGÜES ROMÀNIQUES, VERS LA UNIFICACIÓ ORTOGRÀFICA. AVANTATGES I INCONVENIENTS

Les llengües romàniques –les úniques de les quals em sento autoritzat a parlar– han anat elaborant l'ortografia (com també la gramàtica) de mica en mica, a través d'un lent

procés multisecular; lent, sí; però sense solució de continuïtat. Així, si, a les èpoques primitives, les maneres d'escriure depenien de la pràctica de cada monestir, de cada catedral o dels altres fogars de cultura (que de moment feien servir diferents sistemes gràfics per a representar els mateixos sons), a mesura que passava el temps tots aquests sistemes anaven acostant-se, tendint a convergir en grafies més homogènies. Així, i sempre dins les incerteses gràfiques pròpies de la vida cultural de l'Edat mitjana, àdhuc abans de produir-se la renovació que provocà l'humanisme en el món de les lletres, les llengües ja apareixen escrites amb força regularitat en els manuscrits del segle XIV, una regularitat que es reafirma en els incunables i, en general, en les obres impreses en ple renaixement. No cal dir que aquest consolida els aspectes unitaris de les llengües.

La gestació de l'ortografia havia estat, doncs, extremament llarga i per a parlar-ne amb coneixement de causa hem d'anar molt lluny en el temps. Quan advingué el científicisme del segle XVIII, era inevitable que hom procedís a sancionar les maneres d'escriure que l'ús i els hàbits coincidents dels escriptors havien anat elaborant. És el que feren les Acadèmies. Segons com es miri, però, aquesta sanció acadèmica encara fou prematura o condescendent. Prematura, per tal com, essent la llengua quelcom viu, en constant transformació, no passà molt de temps sense que apareguessin veritables fòssils gràfics, que ja no estaven al corrent de l'ortografia massa aviat establerta (i alguns encara avui figuren als diccionaris amb aquesta forma fossilitzada).

Condescendent, per tal com sovint la flamant ortografia ja no suggeria, al mateix moment de néixer, l'estat aleshores actual dels sons de la llengua: hom s'hi havia deixat endur, segons els casos, per una deriva etimològica o per un respecte a la tradició que tacaven, d'una manera potser irreversible, el nou sistema gràfic. L'exemple emblemàtic ens el forneix el francès, que moltes vegades revela un veritable decalatge entre grafia i sons. En diverses ocasions he sentit estudiants de filologia romànica que diuen, no sense ironia, que, per a fer un comentari de fonètica històrica d'un text francès, l'ortografia els ajuda, perquè sovint descriu un estat de pronunciació àmpliament superat per la llengua comuna d'avui.

Fets aquests petits retrets, cal reconèixer que la codificació ortogràfica (i també podríem dir-ho de la gramatical) unificà la manera d'escriure la llengua. I la unificació és un concepte positiu: la manera d'escriure la llengua ha contribuït a definir la comunitat parlant, ha facilitat l'ensenyament de l'instrument que la vertebrava i ha canalitzat de forma unitària les manifestacions expressives d'aquest instrument.

Nogensmenys, la unificació ortogràfica també ha tingut un altre sentit i una altra funció, ara de signe negatiu. Això s'ha esdevingut quan la manera d'escriure la modalitat principal de la llengua ha estat imposada a les seves altres varietats regionals, sovint nobles i posseïdores d'una tradició escrita, àdhuc literària. No cal dir que aquestes varietats n'han quedat despersonalitzades. I avui se'ls aplica el qualificatiu de *patois*, en el seu significat més pejoratiu.

Pitjor, encara. La unificació ortogràfica ha arribat a desfer veritables llengües. Aquest és el cas de la gloriosa llengua dels trobadors provençals, que fa segles malviu, supeditada al poderós veí del nord. Per a un visitant ocasional, la mostra més espectacular de la despersonalització de l'occità és la dissortada regulació ortogràfica de la toponímia, que ha estat tractada com si fos francesa. Però el francès encara hi ha fet més estrall. Fa un moment deia que, en una certa mesura, l'ortografia defineix la comunitat parlant; aleshores, quan una comunitat es troba definida per mitjà d'una llengua estrangera, aquesta imposa a aquella el mateix concepte de nació. És així com molts occitans d'origen passaren a sentir-se francesos. La transmutació és en gran part obra de la llengua escrita, ajudada per l'escola (que no debades és el lloc on la llengua escrita és ensenyada).

Naturalment, no de tots els mals seran culpables la llengua francesa i l'escola francesa. Aquestes només han estat citades com un exemple. Les reticències de les grans llengües d'estat en casos com l'esmentat sovintegen. Quan hi ha qui es queixa que s'hagi procedit a codificar la «llengua asturiana» i que hom hagi adoptat el topònim *Uviéu* (per *Oviedo*), no és perquè existeixi la temença que un nacionalisme asturià es desenvolupi i acabi essent un perill, sinó simplement perquè algú fa servir la llengua (i l'ortografia) amb el fi de definir la col·lectivitat asturiana. Reaccions d'aquesta mena són abundoses i solen ésser crispades.

3. SINGULARITAT DEL PROCÉS EN LA LLENGUA CATALANA: LA GRAN SOLUCIÓ DE CONTINUITAT

Tornem al nostre tema. Després d'esforços multiseulars per unificar l'ortografia, la majoria de les llengües romàniques aconseguiren de veure-la reconeguda i sancionada formalment. D'aleshores ençà, les llengües han deixat una empremta remarcable en la manera d'ésser de les comunitats que les tenen com a vehicle d'expressió.

La qüestió es posa d'una manera absolutament diferent pel que fa al català. Si, per a les altres llengües, el procés vers la unificació ortogràfica s'iniciava amb els primers balbuzeigs de la llengua escrita, i, en lenta maduració, seguia ininterromput fins al moment de la sanció acadèmica en el segle XVIII, en la llengua catalana es produí una veritable solució de continuïtat. Certament, el seu camí vers una regulació ortogràfica en les èpoques medievals hi és comparable amb els processos paral·lels d'aquelles altres llengües. Amb un centre de gravetat que es mou sens parar, des del Pirineu a la resta de l'actual Principat, a les Illes i a les terres valencianes, la llengua va reduint diferències gràfiques, i, ajudada per la pressió del llenguatge administratiu de la cúria reial, fa progressos remarcables en la comesa d'homogeneïtzar l'escriptura. Tot sembla normal.

En efecte, tot semblava normal. Ara bé, malgrat les aparences, aquesta via topà amb un mur infranquejable en el tombant dels segles XV i XVI. No haig de donar detalls d'un fet històric prou conegut: la llengua i la literatura catalanes són objecte d'una pregona ruptura, de la qual fins ara ens ha estat més fàcil d'explicar les conseqüències que se'n desprendrien que les causes que la motivaren. No es romperen l'ús corrent de la llengua (oral o escrita) ni la producció literària (fent ara abstracció dels seus aspectes qualitatius i quantitius). En canvi, sí que es trencaren la consciència lingüística (o convenciment col·lectiu de pertànyer a la mateixa llengua) i la tradició cultural (o sentiment compartit de posseir una història i una personalitat comunes). Aquesta és la singularitat de la llengua catalana pel que fa a la seva marxa històrica vers la unificació ortogràfica: la gran solució de continuïtat.

La ruptura de què foren objecte l'entitat i la coherència de la llengua catalana a partir de 1500 tingué molts efectes. Només de resumir tot el que en podríem dir ens ocuparia massa temps i no podem entretenir-nos-hi. Assenyalaré únicament que aquests efectes els tingué sobretot en dues dimensions. –1) En la trajectòria cultural. L'escriptor sent que el sòl que trepitja no és ferm ni segur, i perd confiança en la llengua. Aquesta deixa d'ésser l'instrument adequat per a qualsevol comesa de l'expressió i de la comunicació. Comença l'adopció del castellà, de moment no sense justificacions o protestes dels mateixos que s'hi han passat. –2) En la integritat geogràfica. Les varietats dialectals ja existien des de feia temps, sobretot la gran frontera interior (que separa parlars occidentals i parlars orientals), i que, a parer meu, és antiquíssima; mai no havien estat, emperò, reconegudes formalment. Ara són proclamades i la producció es dialectalitza.

Desapareix tot component que pugui assegurar la cohesió unificadora.

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

4. ELS SEGLES OBSCURS

La repercussió que tingué la gran ruptura de què parlo en el funcionament de la llengua és fàcil d'endevinar. De moment, el pes del record immediat es fa sentir i almenys la transició no és una caiguda en el buit. Ben aviat, però, el contrapès de l'acció del castellà neutralitza aquell influx. Tots dos elements conflueixen en l'obra de Cristòfor Despuig (1557), en la qual es troben un ús normal de la llengua i la queixa per la presència de la llengua veïna. I tots dos elements es converteixen, amb el temps, en dos distintius bàsics que caracteritzaran la llengua durant tres segles llargs: els arcaïsmes i els castellanismes. Encara s'hi afegiran els vicis i analogies propis d'una llengua sense timó. El català manca de l'acció beneficiosa de la llengua escrita d'alt rang, en la mesura que aquesta actua com a poderós element d'integració. Els tres factors esmentats augmenten i es barregen, en dosificacions variables. Per acabar-ho d'adobar, continuant un clima de dificultats creades al segle XVII per circumstàncies

polítiques exteriors, al segle XVIII el català és víctima de diverses accions coercitives, generals i relatives a l'ensenyament. No cal dir que tot plegat genera una situació d'anarquia i de desorientació en l'ús de la llengua, i que la gent escriu segons allò que apren en les seves lectures o allò que li dicten la imaginació o la intuïció.

El desgavell imperant sols és pal·liat en part per tres factors que actuen de fre: 1) la força de la tradició del passat (especialment activa en la literatura escrita que s'ha anat retransmetent); 2) la preocupació pels fets de llengua, mai no desapareguda, però acrescudada notablement en el decurs del segle XVIII), i 3) la sorprenent fidelitat dels catalanoparlants a la llengua de llurs avantpassats, que molts han qualificat d'única entre les llengües que avui reben el nom de minoritzades.

Amb els alts i baixos corresponents, la situació descrita dura segles. Tanmateix, en el segon terç del segle XIX les coses aniran canviant, per l'acció d'uns quants factors històrics i culturals. N'assenyalo quatre. —1) La mencionada preocupació per la llengua, en progressió creixent, ha creat un veritable clima que treballa a favor seu i que es manifesta a través de diverses gramàtiques i apologies de la llengua. —2) A l'empara del romanticisme, que trenca motlles, subratlla i encoratja els particularismes i evoca i exalta el passat dels pobles, sorgeix un conreu de poesia, modest per la qualitat, però enardit pels objectius. —3) La descoberta de les glòries pretèrites a través de textos medievals, sobretot les cròniques reials, que, és clar, havien estat redactades en català, crea una aureòla de prestigi referent al país i a la llengua. —4) La intervenció d'erudits en el joc del recobriment dona crèdit als afanys cada vegada més generalitzats. Exemple: la intervenció de Milà i Fontanals en la restauració dels Jocs Florals de 1859.

Tots quatre factors semblen assegurar el futur d'una llengua encara tan desvalguda des del punt de vista del seu endegament i de la seva codificació ortogràfica i gramatical. En el darrer terç del segle, l'aparició de figures de la talla de Verdaguer i de Guimerà rebla el clau pel que fa al to del moviment i a la seva popularitat. Semblantment a allò que s'ha esdevingut en la història d'altres comunitats que reivindicaven una situació perduda en el passat, també a casa nostra el poderós moviment literari de la renaixença desvetllà la recuperació de la consciència de poble i a la fi de la centúria prengueren cos les primeres aspiracions autonomistes.

5. ESPERANCES I CONTRADICCIONS

I bé, com era natural i obligat, la primera i principal conseqüència de la maduresa així adquirida fou el convenciment, universalment compartit, que calia endegar la llengua en el seu vessant formal, començant, és clar, per l'ortografia. Atès que, com veurem, aquesta comesa no fou fàcil, el clam popular per la unificació ortogràfica es féu sentir durant llargs anys i avui, gràcies a la distància en el temps que ens en separa,

en podem entendre tota la significació. En efecte, si en les altres llengües (i reprenc l'exemple del francès, citat abans) l'ortografia ha refermat –si no creat, en el cas de l'occità– la consciència col·lectiva de comunitat, en el català fou aquesta consciència la que exigí una ortografia codificada. Permeteu-me d'insistir en aquest comportament que fa de la nostra llengua un cas únic: quan, enmig de la confusió idiomàtica dels catalanoparlants, sorgeix la idea que tots plegats constitueixen una comunitat, se'ls imposa la necessitat de disposar d'una llengua codificada. És la comunitat la que refà la llengua, no la llengua la que vertebrava la comunitat.

La gent desitjava, doncs, l'ortografia de què mancàvem. Nogensmenys, l'acompliment d'aquest desig hagué de vèncer obstacles de tota mena. Quant als erudits i homes de lletres, que, després de tot, n'havien d'ésser els realitzadors, i que també se'n sentien tan desitjosos com el qui més, llur tasca seria plena de dificultats. Hem de tornar un xic enrere. Ja he explicat que la llengua s'escrivia en una barreja d'ingredients diversos (composta sobretot d'arcaïsmes, castellanismes i vicis i analogies). Però la cosa greu era que no hi havia una sola barreja, sinó que hi variaven tant les dosificacions dels tres ingredients com els elements que els constituïen. I, com que tothom té un rei al cos (com diu la dita), encara que les diferències dels compostos sovint fossin irrisòries, bastava que no hi hagués una coincidència absoluta per a refusar els compostos que no eren propis. La solució es faria esperar.

Mentrestant, en els medis més populars s'hi afegí un nou ingredient, en forma de tendència vers una mena d'ortografia fonètica, la qual es justificaria com un rebuig i com una inhibició. Fent una mena d'autointrospecció, cadascú procuraria de retratar la pronunciació que li era natural per mitjà de les grafies que li semblaven més apropiades. Ja es comprèn que això es convertia en una altra barrera que havia de fer més difícil la necessària unificació.

Si la llengua s'havia de salvar, aquesta situació no es podria aguantar. D'ací, reunions i més reunions. Se n'ocupaven institucions (com l'Acadèmia de Bones Lletres o els Jocs Florals) i persones afectades i interessades (com Bofarull, Milà i Fontanals, Marià Aguiló, Balari i Jovany). Però els era difícil d'entendre's, i la més petita objecció els crispava. Es conta que, en obrir una reunió d'entesos per a tractar del tema, el qui l'havia convocada començà dient: «És que en aquesta matèria, hem de començar per l'abecedari». Un dels assistents li replicà: «Perdó, senyor President, no es diu l'abecedari, sinó les *beceroles*». Tots dos s'engolfaren en una discussió violenta, la reunió ja no pogué tirar endavant i tots se n'anaren, més disgustats que abans. La qüestió ha estat estudiada en detall i amb profunditat; entre d'altres, s'hi han dedicat el mateix Pompeu Fabra, Josep Miracle, Joan Solà, Sebastià Bonet i Mila Segarra. A ells em remeto, i renuncio a aprofundir-la ací. A despit del que acabo de dir, no puc deixar de referir-me a una fita important en la lluita per aconseguir l'anelhada codificació ortogràfica. Em refereixo a les accions que duïen a terme els intel·lectuals de l'Avenç (centre que era ensems un grup d'opinió, una editorial i una revista). Eren persones

SCIPEDIA

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

d'ideologia avançada i, tocant a la llengua, propugnaven una ortografia innovadora, però basada en dades fefaents i en una reflexió lògica. Prenien partit sobre totes les qüestions discutides, posant l'accent en les més espinoses; així, propugnaven els plurals en *-e* (*cases, canten*), la *i* llatina (en comptes de la *y* grega tradicional), i, per al so de [k] final de mot, la *-c* (bandejant, doncs, la *ch* no menys tradicional). Cal dir que, a mesura que anaven essent més escoltats, havien assuaujat llurs posicions primitives, més radicals, en benefici d'una acceptació social més ampla del programa; així, ara ja no defensaven la supressió de tota *h* etimològica (*ome*), ni la distinció entre *ll* (amb *ll* etimològica: *gallina*) i *yl* (del llatí *ly* o *c'l*: *palla, ull*), com ho havien fet al principi.

Amb aquest fi, tres dels membres més conspicus de l'Avenç: Joaquim Casas-Carbó, Pompeu Fabra i Jaume Massó i Torrents, menaren una memorable campanya per la reforma lingüística els anys 1890 i 1891. El clima cada vegada els era més favorable en medis coneguts i, per més que en el Congrés de la Llengua Catalana de l'any 1906 (del qual parlaré tot seguit) foren defensades altres tesis, la magistral comunicació de Fabra s'hi imposà moralment. De fet, pocs anys després, en publicar l'Institut d'Estudis Catalans l'ortografia encara avui en vigor, hi eren recollides la major part de les propostes de l'Avenç. Això seria l'any 1913.

6. L'ORTOGRAFIA DIALECTALITZANT

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

Però no ens precipitem. Algú deu pensar que de fet fins ara no m'he mogut de Catalunya. En bona part és cert. I potser no és sense motiu. A Catalunya és on les batusses per l'ortografia foren més agudes i, cosa important, on feren més impacte en les capes populars de la societat. També a Catalunya és on les inquietuds de la renaixença havien estat més vives i on, per aquesta raó, la consciència de poble era més exigent a l'hora de reclamar per coherència un endegament correcte de la llengua.

Tanmateix, el problema afectava, com és natural, totes les terres de la llengua. Pertot arreu els qui es disposaven a escriure tenien els mateixos dubtes i es plantejaven els mateixos problemes. Pertot arreu allò que les lectures els oferien era la citada barreja de tres ingredients i s'hi sentien desconcertats. Pertot arreu, encara, s'anava obrint pas la tendència a procurar-se una mena d'ortografia fonètica, cosa que hauria hagut de fer ruboritzar-se els qui, amb disputes eixorques, anaven ajornant la solució del problema ortogràfic, perquè qui més en patiria, una vegada més, seria la idea de la unitat de la llengua.

En aquest punt, m'ha semblat que seria convenient i oportú de dedicar una part d'aquesta exposició a presentar tres textos, escrits i publicats en els anys de confusió: el primer, a València; el segon, a Mallorca i el tercer, a Catalunya. Els he cercats dins el decenni 1890-1900, quan la impaciència era tan aguda com el desconcert, però

també quan ja es pressentia la solució del desgavell. Per la geografia de les tres mostres podrem apreciar tant la universalitat de la malaltia com la diversitat dels remeis que hom hi aplicava, amb el perill que el mal s'anés tornant ja incurable. He renunciat a escollir textos literaris, per tal com hi haurien mancat l'espontaneïtat i la llibertat que tenen els que presento (els escriptors tenien el pes de les lectures fetes, no deixaven d'afiliar-se a una de les posicions en joc, etc.). Per això m'he decidit per tres fragments de sengles revistes humorístiques de to popular, semblants per la intenció i comparables pel contingut, que posaran de manifest que, si la reacció era comuna, l'ortografia que he anomenat fonètica els separava. Són de 1893 i 1894. D'altra banda, totes tres maneres quedaven ben lluny d'allò que hom podia preveure que seria la via cap a una ortografia estàndard.

Les mostres són extretes de les revistes següents: 1) «*El Micalet de València, Periódic independent, semanal y bilingüe*». València, núm. 3, 25 d'agost de 1894, pàg. 1. – 2) «*En Figuera, Setmanari mallorquí fins á ses rèls des cabeys*». Palma, núm. 1, 2 de setembre de 1893, pàg. 1. – 3) «*La esquella de la torratxa, Periódich satírich, humorístich, ilustrat y literari*». Barcelona, núm. 821, 5 d'octubre de 1894, pàgs. 631-633. Les reproduïx en facsímil, havent-hi afegit indicació de columnes impreses (A, B, C, D) i la numeració de línies, per a facilitar la localització dels exemples a què em remetre (la referència T voldrà dir 'títol o ratlles pertanyents al títol'). La reproducció és defectuosa, però no il·legible.

De les mostres adjuntes, doncs, he extret les tres llistes d'exemples d'ortografia fonètica (caabnciat, mny mny quia i d'altres cosina, respectivament) que corresponen a continuació. Hom veurà palesament que cada text volia reproduir la modalitat dialectal pròpia. El lector també s'adonarà tot seguit que el llenguatge de *La esquella de la torratxa* és, de tots tres, el que més suggereix el model de l'«ortografia estàndard» que un dia s'escamparia pertot arreu. I això, tant perquè aquest periòdic i els medis d'on sorgia i els quals servia havien atès un grau de maduresa que debades cercaríem en els altres dos (noteu que la revista de Barcelona ja era al núm. 821), com perquè el parlar barceloní, arribat el moment, forniria la base més sòlida de la codificació total i el punt de partença per a aconseguir-la. Malgrat la diferència existent entre aquest text i els altres dos, he preferit de mantenir la selecció feta de les tres revistes, perquè totes tres s'ajusten a uns mateixos condicionaments: d'època (anys 1893-1894), de contingut (satíric i humorístic) i de territorialitat específica (cada una correspon a una modalitat). I, si no podem parlar d'unitat de criteri respecte a la manera d'ortografiar la llengua, aquesta manca de coincidència és justament el que es tracta de posar en relleu ací.

No cal dir que un comentari sistemàtic i exhaustiu sobre l'ortografia dels textos proposats ens permetria d'emplenar abundoses pàgines. Em limitaré a extreure'n uns quants exemples d'alguns fenòmens (sense esgotar-ne els tipus ni el nombre), amb el propòsit d'introduir el lector en aquesta via, que ell podrà anar ampliant al seu gust.

Any I
Príms de suscriptors
A COTAT
Un any. . . . . 175 ptes.
Mitj any. . . . . 87 1/2 »
Número corrent 35 ct.

EN FIGUERA

N.º 1
Príms de suscriptors
A COTAT
Un any. . . . . 175 ptes.
Mitj any. . . . . 87 1/2 »
Número corrent 10 ct.

SETMANARI MALLORQUÍ FINS A SES RELS DES CABEYS

SORTIRÀ CADA DISSAPTE, CLENXA FETA Y BEN ENDIUMENJAT

Administració, Caspich, 30 4-

Palma 2 de Septiembre de 1893

Redacció, Caspich, 30 4-

«Nuestros propósitos»...

5 A su començament solen començar sem-
pre es diaris qui surtan en foratet
polit y endiumenjats.

10 Ex FIGUERA també té propòsits y bones
intencions, encara que no d'aquelles de que,
segons diuen, està empedregat l'Infern.

Ex FIGUERA, setmanari, desitja casé lo qu'
En FIGUERA rellotje de la Ciutat.

15 Vol tocá ses hores com a bon ciutadà que
aprofita es temps; vol tocá la queda com a
bon cristià qu' es y temerós de Déu; vol to-
cá foch quant els incendis de sa ciutat
cuiden arribá fins a sa nostra; vol tocá pla-
fora quant arrib es moment de qu' es poble
acudisca a sa defensa de sa patria y de sa

20 foguera, sempre encesa; vol repicá ses festes
anyals de la terra y ses glories de Mallorca
amb so balay grut; voldria arribá—si ses ex-
periencies científiques no haguessen demo-
strat qu' era perillós,—ses tempestats y ses
25 S' hauria perillós, encara que no me
aut per diu ses acses veus resonants,
s' alegria y es hpa humil; quant es pagesiu y
la menestralia deixan sa feyna y fins y tot
quant es scñoria y la mossonea en vulguen
donar-se una mica, passant els uys per de-
munt aquesta fuyeta setmanal.

30 Si 'u conseguix Ex FIGUERA, be podríu
esclamar com es gran poeta alemany:

35 *Vivos teco, mortuos plango, fulgura
frango.*

¡Que Déu vos do a tots bona oreya per
ascollí, encara que sia de lluny, y mos con-
serví a noltros sa munyeca per estirá sa cor-
da y fé renou senza aixordá ni fé mal de cap
40 a ningú!

42 Voldríam que poguessen dí d' Ex FIGUERA:
—Es un pte-lich que dona les dotze.

Sa mica d' introit

45 H er ha fadrina qu' en senti trempá guite-
rra ó guitarro, es dita ja li fan tronets
y esclafits, y es peus ja li botetjan.

50 Hey ha gat aygordenté que no més en
ensomá olo de such blanch, els uys ja li tor-
nan lluenta y se sent sa gargamella més seca
y aixuta qu' una aresta.

55 Hey ha fumadó que no més de passá per
devant un estany y veure aquelles rodes y
capates de xigarrets ó aquells caixons des-
tapats de *trabuquillos y vegueres*, es morro
de baix li cau y li entra una zuclera rabiosa,

que fumaria y tot, mal fossen ses claus de
Sant Pere.

Hey ha ase qu' en senti no més satsá ses
faves o garroves, o hé en olorá rastre de fe-
rratge o payús, ja aixeca es cap, arrufa es
morros, y *riu*, mostrant ses dents y esclat-
tant amb un bram que á molts d' *aradís* de
pulmó los pot fé enveja.

Així com també n' hi ha d' altres d' Artá,
qu' en veure es bast ja suan.

Nobre tot en aquest temps qu' a travésam,
qu' es sud y es pagá contribució son dues
coses de que un home no s' en arriba á veu-
re penja.

Tornant á lo que deya, vench á dí que á
mim' es pren com a sa fadrina, com a sa
gat aygordenté, com a n' es fumadó y si no
los que no m' agrat d' alabarme, diria també
que m' en pren com a sa ase, no propiament
d' Artá, sino de qualsevol altra vila, que
totes n' hi ha abastament, gracies á Déu, en
terra enya y mal no fassa.

En casa no he sentit siula, sobre si havia
de torná treure á llum no sé que cosa, ov-
be perillós en mallorquí rònca y llun-
pant, totduna ja m' he sentida sa prohibja y
sa picoreta d' agafá altre pich sa ploma, y
engarbulit quessava fía, just no més per
jo de haver me quedat en casa, ja
ja s' havia tornada rònca, d' ensí que ha
dayaren y l'era es cuèch *L' Ignorancia y
La Roqueta*.

Oh, senyó! Quin temps era aquell! Pareix-
ia que no havia d' acabá may, qu' un home
cada dissapte, venia y com estava best de
feynes, s' asseya y podia donarse aquell *er-
ro* á n' es cos, de lletgi quatre verbs y
quatre veres, en mallorquí cla y pla, nèt y
esporgat, bó d' entendre per tothom, i que
á un, quant el lletgeix ó el sent lletgi, á pa-
reix que s' hi troba.

Ará diuen que volen fé sa mica de prova-
tura de tornemhi torná: y com á mi me
conexen per *consciente liberal*, m' hi han con-
vidat á nocer...

Y jo, ja 'u crechí totduna qu' he sentida
remó... No rón: alló qu' ara vos explicava
es significances, sobre es tumbó y es gat y
s' ase y sa fadrina talladora.

Y no hi puch fé de més; en tractant
d' aixó, si jo fós femella, seria pitjor que ses
gallines. May á ningú li he sabut dí que no;
mal sia estat en Pere Estepa qui m' haja
vengut á tocá baules.

55 Ves qu' he de fé ara, que no es en Pere
Estepa es qui m' ha vengut á *insultá*, sino
un parey d' *en-jays* de lo mes corrent y
trempat que se passetja, y que ja n' voldria
jo tent de fites casadores y que les me
demánassen per cassí!

Ascoltaulos á n' aquests rossinols.

Diu:—Idó vós, Miranlus, que noltros
ara mos hem passat p' es cap torná fé un'al-
tra revitaya d' aixó que li diuen *pressa* ma-
llorquina; perque no podém consenti qu'
aquesta ditxosa illa daurada, *perla del Me-*

diterráneo, etc., etc., qu' en té tanta y tanta
de prensa empeltada de foratet, (illatima
de escacayada amb gatroll ben esmolat de
fresch!) n' haja de passá *estrenyemat* y *fre-*
tura d' un bonomet de papé, abont cada set-
mana un *indigne* hey puga dí sa séua á
n' es devots lectors que no s' agradaa de
retòriques, y que ja n' están fins aquí, de
veure en lletres de mol-lo tanta bombolla
forasterada, y tanta *basina* que se vol ven-
dre per peix ll, y tant de portá floretes, y
fé platets y muci chs ays sobre el *cilo de las*
Autoridades, com si volguésa fermona creu-
re qu' hey ha Autoridat que *ven magudes*.

Noltros volém fé de modo y manera que
tornem sa poch á n' aquell temps en que
una colla d' *ligorasta* ó de roquetes boyda-
van es garraig ó s' *espeyavan* es mal humó
sent corre deslata un poch sa ploma, alí, á
lo natural, pa pa y peix peix, *seem* doná fi-
gues per *llantraes*, al volé combregá la gent
amb rodes de moll, al volé fé passá per or
es llautó, si per domés de seda lo que casi no
carria á indiana de França.

Y vós que per aixó hem pensat es tí,
y t' convidam, y si a' este... en volé pots
doná s' rebre.
Parauia més; que jo tenech es có tñare, y no
m' convénca emocions.

Tirau endavant, com més aviat milló. Va-
ja á la má, barca y bolig; deixame fé es
pellet y es temps de dí un *credo* som á
bordo.

35 Com *de facto*, vetne t' aquí disposat y
apareyat, més zalest qu' un passarell y més
trempat y llatí qu' un pera de rifa.

Ala endavant, si per bé ha d' essé! Fí á
la guya, y—Deu no mos mat, que no t'en-
guém dedins!—com diu en Pep s' Olid, cada
vegada que s' entima devall sa cama es tas-
sonet de *resolis de preda*.

MIRANLUS 44

Register for free at <https://www.secpedia.com> to download the version without the watermark

A

B

EL MICALET

DE VALENSIA

Codi 2372

PERIODIC INDEPENDENT SEMANAL Y BILINGÜE

DE NOTISIES, SUSEOS, AVISOS Y ANUNSIOS

Se publicará per ara els Disaptes—DIRECCIÓ Y ADMINISTRASIO: Carrer de Carabases, n.º 53

Añ 1.ª	Preu de cada número 5 SENTIMS	Disapte 25 de Agost de 1894.	Anuncios, remitits y esqueles mortuorios á preus convensionals.	Núm. 3
--------	----------------------------------	------------------------------	---	--------

COGNAC AMAT

Pídase en todos los cafés y ultramarinos.

LA PEDRA SENSIBLE.

El Micalet, á qui ningú li agarrà que es un bon moço, d'estatura tan alta, que no coneix competidor en moltes lligues á la redona, mls de vegues no volguera ser tan estrat, perquè á pesar seu, com ho domina tot, veu coses que l'alesten; que no perquè tinga la cosa dura, ha de ser indiferent. Té elevats en ell els pobres obrers, que no obstant el color asseu de la canícula, men el quilo y agoten les forces en treballs penosos á cambi de reduts chornals, pues els mestres de taller á ampreses de obres, encusano en la quala situació per que s'estreuen; abans de la presentació dels intel·ligents que s'han de llevar, lo que fa que son abstinents siga tan gran com la fam de aires compañosos qu'estan aimes fesos.

Vá per ahí un libre qu'es titula El añ 30 mil, es una feccia, pero en posibilitat de realitació, el autor, á forse de estudiar la cosa, encontra solució á molts dels conflictes que hui mes amencen; y si el que té la obligació de administrarmos y lechilar prendres volguera el treball de fer lieber el tal libre y posara en práctic algo de lo que allí se indica, podria ser que cambiara la nostra situació y la capa del treballor no estiguera tan desgarrá. Y vienga luja! Eixe carrer que li besa els pens al Micalet, y que es coste de nomenarse de Saragosa es debia de dir de Valensia, presenta en serts dies y á sertes hores així com un sarcasme á la mitseria. El Micalet no está pera lojos ni pera aleris: quant li plenten en lo cap les banderetes de masolina y el faroleto de rúbriques, se posa de modo que es tiraria Micalet aball si possible fore.

La seua misió principal es la de sotindre una dotzena de campanes alboradores, que per lo més futil les fan donar voltes y més voltes.

35 (Cuántes coses ha vist y veu el Micalet que li repugnen! Ell es callat per naturales, pero vorán els valensians com de quant en quant, cansat de tant silenci, mos comunica los seues impresions.

Hasta l'atra.

U de asi.

Carta de Madrid

Madrid añ de gracia.

66 Sr. Director del MICALET DE VALENSIA.

Volgut ho: En aple no posat al moment li escriga semanalment los notisies.

69

A

de hullo que per esta hora pasan y com no se sap si se agitero, pero cumplir es un deber me voy a dormir ma dia voyé que no me tire á Sogasta ni á Clavos, ni á ningún otro; pues entónces, á quill sola que relacione lo que dibuen.

De, fari lo de caga-masochs, escumense.

A D. Felixades li apena el dolor de un paré en la mort de un fill. Respetem la inmensa desgrasia que bui l'aflix y acompañem no lo sentimiento al respetable home político.

La nota del día, com he oult dir á en carrer que está ben material, en el viache de D. Carlos y sa anillar á París. Tós crehuen qu'está prop. Cuyasol dice, comenchen á dir, á dir qu'és el mon-

de carismen que un troc de la estad-á punt de desoarrillar per haber llovet una brida de un carril ana cuadrilla que pasá armá de Mousers; qu'en la iglesia de sol han encontrat nos coixos plens, y que donat conte y en moltes precaucions s'han achert, resultant plens de cabells de carió para la fira de aquell poble; que

també en la fira de Xátiva han notat que uns sibors tiraban de comprar bons rams y no han encontrat de tan bons com els volles; que.... en fi, debuen estar prop y per aixó D. Casimiro el de Francia pensa bé si donará permís para que en-

tren ó no aquell matrimoni, no siga que aquells se visten allí pera aixir á essena en aple puestio, y per lo tant he escrit al President francés á España consultant el cas, creense que el Gubern español con-

teste: que en vista de que als carlistes s'han planchat la roba y comprat espadachas, á igualment s'han provist d'escapolaris, estétora y demás, no es convenient que vachen á París.

Pero lot s'apañará; baix el nom del marqués del Re-quito y su esposa doña. Bartoloma, pasecharán per París de Francia y por Madrid d'España.

El baró de Sagarren ha anat á Burgos á presidir un meeting carliste.

El aple Dotsenal está en Bilbao pera asipir á una asamblea ligitrista.

Cosque ya es veu, no dormes.

Els aires de Marruecos se son mes bonos per cuant el Ministro d'Estad ha ordenat al de Marina qu'enviara á Massat un buc de guerra, y en el seta se dispongué que el crusero Isla de Luzón, qu'estaba en Alqueires de campoch, inaguera á escape á Tácher y allí recibiria órdenes.

El motin es, segons dibuen, qu'els car-fres están fent de los d'ella, sequechant aduers y malaut á cuanta encuentren. Tem-bé se sap que Prussia ha enviat un cadp-

pero que li han reclamat en vista del increment que vá premit la insurrecció de les kábiles; y que Inglaterra, Italia y Alemania també han enviat barcos de guerra.

Cosque prepararse, qu'estim apunt de vore cataclismes, y gracias si ada eis veem y no som pasto d'ells.

Procuraré, señor ilo, averiguar en la próximo semana maschor continchént de notisies y se les comunicará son en bot

Chimo.

Register for free at <https://www.scppedia.com> to download the version without the watermark

10 cèntims cada numero per tot Espanya

Números astraçats 20 cèntims

ADMINISTRACIÓ Y REDACCIÓ
LIBRERIA ESPANYOLA, RAMBLA DEL MITJ, NÚM. 20
BARCELONA

PREU DE SUSCRIPCIO
Fora de Barcelona, cada trimestre: Espanya, 2 pessetas,
Cuba y Puerto-Rico, 4.—Estranger, 5.

ESTOCADAS SATÍRICAS

- Losque Gracia ara ad-
(mistran,
par mes que gastan molts
ffams,
5 que son enemichs demos-
ftran
de la claró' y de las llums;
puigai una nit vas á Gracia
ans de las onze veurás
com los fanalers apagan
10 casi tots los llums de gas.
—Sí; pero 'ta crech que ig-
nuoras,
que 'l fanal que queda encés,
lo fanaler no l' apaga
fins qu' está 'l sol ben extés.
*
- 15 —Ab nostra rebina Fransa
en Moret no bi vol tractá',
y aixó que 'ls nostres paguesos
bo desitjan molt temps ha;
perque 's troban ja fa mesos
20 plens de vi, en tan grans embulls,
que diu que regan las vinyas
ab llágrimas del seus ulls.
—Lo moro petit d' Espanya
obra aixís, causantnos danya,
25 perque sols disfruta y gosa
dominant gust als alemanys.
*

A

- Hi ha una societat á Gracia
que, segons ja sab tothom,
del llaurador sant Isidro
fa molts temps que porta 'l nom.
5 Y 'ls que tal societat forman,
per més que passin traballs,
lo dia de sant Isidro
celebran dos ó tres balls.
10 —Vol di' aixó que Sant Isidro
davia sé' un balladó'
d' aquells que fins ballarian
á la punta... d' un pouzó.
*

- En lo port de Barcelona,
allavors dels pelegrins,
mentres feyan la brometa
15 una quanta joves del mes fins,
agafats se varen veure
y 'ls agafaren perquè
van cometre 'l gros delictu
y gran crim de cridar: ¡Bé!
20 —¡Y encare hi ha tarambana
que, cridant horroritzat,
diu que lo qu' es, aquí Espanya
tenim massa llibertat!...

- Los nostres rebins de Gracia
per professons ja no están;
puig las «Hijas de Maria»
25 allí sols professó fan.
Ellas per comprar carmetios
no 's gastan pas cap diné'
perqué diuben que 'l donarue
no 'ls escan. E. 'ls está bé.
30 —Si ellas no donan carmetios
perqué aixó bé no 'ls está,
per accontentá' á molts joves...
rosquillas podrian dá'.
35

FRANCISCO LLENAS.

—fol—

B

LA ESQUELLA DE LA TORRETXA

MONADAS

¿No n'han sentit parlar?
Serà una cosa hermosíssima, un dels millors adornos del frondós Parch de Barcelona.

Un senyor, que segurament no té altre propòsit que dotar aquell siti de recreo de tots los refinaments del progrés modern, ha sollicitat permís al cabildo municipal pera establirhi un carril elèctric.

Y l'Ajuntament, que no pensa en res més que en proporcionar als barcelonins esbarjos y distraccions, concedirà probablement lo permís sollicitat.

¿Un carril elèctric dintre del Parch?... ¿Volen res mes bonich, mes delicat ni mes bufó? ¿Un carrilet que donarà la volta entera als jardins, rodejantlos com qui diu ab un cinturón de ferro?...

Lo projecte exposat diu que omplia d'emoció y de gratitut á tots los que l'examinan.

Per terra, seguint tot lo perímetre del Parch, una via, si fa ó no fa com la dels demás carrils, per la qual han de passar los cotxes.

Pel ayre una serie de fils-ferros, apoyats sobre numerosas pals, quals fils-ferros seguirán lo mateix curs que la via y donarán com ella la volta al Parch.

Es á dir, que l' carrilet en qüestió tindrà l'usdefruyt de *dos elements*: ayre y terra. L'aygua del lago encara no la invadeix;

pero si la cosa dona y l'constructor s'hi empenya ¡qui dubta que l' carril elèctric se ficarà al lago, y s'encaramará per la cascada y arribará fins á tenir un *apeadero* sota 'ls caballs que tiran del carro de l'Aurora?

¡Quina monada! ¡quina coseta mes preciosa y divertida, sobre tot per las criaturas!

Lo carril tindrà l' punt de partida al peu del Arch de triunfo. D' allí arrencan los trens y se 'n entran dins del Parch com *don Pedro por su calle*...

¡Mirinael com s' hi fica aquest convoy! Atravessa 'l reixat com un mal esperit y tomba á un velocipedista que anava á sortir en aquest mateix instant.

Inmediatament se precipita sobre un grupo de

criatures que ballan la sardana; pero no s' alarmen; pot dirse que no ha sigut res: no mes n' ha aixafat dugas.

Lo tren segueix elèctricament la seva marxa triunfal y fa anar de costellas á un guarda-passeig, que tan mateix ja era bastant d'edat y no servia per gran cosa.

Dóna la volta per davant de 'n Prim—que surt il·lès de la visita, gracias al pedestal—y s' aboca á la secció de fieras...

Una senyora á micas, tres nens mal ferits, una ninyera morta, un vellet únicament ab lo bras trencat, un jove rebatut contra la soca d' un arbre... y res més.

Gira per la reconada dels mícos, escampa tres ó quatre cadavres per aquella salzareda, surt altre cop pel reixat, aplasta un carrabiner... y l' tren arriba victoriós al Arch de triunfo.

Total: disset ferits y onze morts en un sol viatge.

¡Quina monada, ehl!

Verdaderament; dintre del Parch, l' únic lloch d' esbarjo y recreo que té Barcelona, lo que més falta hi fa ara com ara es un carrilet elèctric.

Será deliciós veure las bandadas de criaturas dissoltas bulliciosament per l' arribada del petit tren, deixant una cama aquí, un bras allá y rodant com pilotes per sobre la via.

¡Nada! ¡vinga aixó de pressa, que ho esperem ab ansia!

Aixó sí; quan al Parch ja hi hagi l' carrilet, ja cal que desseguida hi fassin un cementiriet.

MATÍAS BONARÉ.

D

C

I - Ortografia fonètica valenciana: *El Micalet de València* (València)

- 1) *s* per *c* (sibilant sorda [s]): *València* (T), *notisies* (T), *anunsios* (T), *direcció* (T), *situació* (A-24), *nesesitat* (A-25), *infelisos* (A-25), *essena* (B-41). Provenients del castellà: *crusero* (B-63), *Alquesires* (B-64).
- 2) *ch* per *j*, *tj* (ús del signe de l'africada sorda, en comptes dels de les sonores corresponents): *chornals* (A-22), *viache* (B-21), *vachen* (B-49), *pasecharan* (B-52), *saquechant* (B-67), *machor* (C-9), *contincent* (C-9), *Táncher* (B-65).
- 3) *b* per *v* (igualades en la pronunciació de l'apitxat): *govern* (B-44), *caballs* (B-32), *trataben* (B-35). També pot ésser per castellanisme gràfic.
- 4) *d* per *t* (reproduint la sonorització de la sorda final de mot seguida de vocal, habitual en el llenguatge parlat): *estad a punt* (B-27), *(Ministre) d'Estad ha ordenat* (B-60).
- 5) *a* per *ada*: *armá* 'armada' (B-29), *temporá* (B-64).
- 6) tancament vocàlic, per veïnatge d'una palatal: *siñors* (B-35).
- 7) desaparició d'una consonant: *vegaes* (A-14) (pot ésser d'un mot castellà: *redeor*, B-25); desaparició de la *l* interior en *atre*, *atres* (A-28, B-42); *respetem* (B-16), *respetable* (B-18), probablement també per influx castellanitzant.
- 8) fusió de mots segons la pronunciació: *sa vist* ('s'ha vist') (B-25), *ma posat* ('m'ha posat') (A-68).
- 9) separació entre *de* i la vocal inicial del mot següent: *de un fill* (B-16), *de un carril* (B-28), *de aquell poble* (B-33).
- 10) confusió de preposicions: *en moltes precausions* 'amb' (B-31).

II - Ortografia fonètica mallorquina: *En Figuera* (Mallorca)

- 1) infinitius sense *-r* (perquè no es pronuncia): *comensá* (A-5), *tocá* (A-13), *repicá* (A-20), *soná* (A-25), *ascoltá* (A-37), *fe* ('fer') (A-39).
- 2) *y* per *ll* (per iodització): *batay* (A-22), *uys* (A-30), *fuyeta* (A-31), *oreya* (A-36), *parey* (B-57), *fiyes* (B-59).
- 3) *tj* per *j* (signe d'africada per signe de fricativa): *lletgí* 'llegir' (B-37), *botetjan* (A-46), *passetja* (B-58).
- 4) geminació de consonants: *mol-lo* (per 'motle') (C-9), *fibblonades* (A-25).
- 5) palatalització de *s-* inicial (pel veïnatge de la vocal palatal *i*): *xigarrets* (A-53).
- 6) *a* per *a* representar la vocal neutra àtona: *surtan* (A-6), *deixan* (A-28), *voldríam* (A-41), *suan* (B-10), *aixuta* (A-50), *sensa* (A-39), o *e* per *a*: *devant* (A-52).
- 7) pèrdua de la *-i* final del subjuntiu: *arrib* (A-18), *conserv* (A-37/38).
- 8) article salat: *es temps* (A-14), *sa societat* (A-16), *es moment* (A-18), *ses experiències* (A-22), *s'alegria* (A-27), *es bon humó* (A-27), *es pagesiu y la menestralia* [sic] (A-27/28), *es dits* (A-45); *amb so* (*batay gros*) (A-22).

- 9) pronoms personals: *noltros* (A-38, B-62); *mos hem passat* (B-63), *fermos creure* (C-13), *vos explicava* (B-47), *vos do* (A-36).
- 10) altres mostres disperses: *co* 'cor' (C-30), *homo* (B-13, B-34), *hey* 'hi' (B-29).

III - Ortografia fonètica barcelonina: *L'esquella de la torratxa* (Barcelona)

- 1) mots sense -r (perquè no es pronuncia; sovint, però, representada per '): *claró*' (A-6), *balladó*' (B-10) (però: *llaurador*, B-3), *tractá*' (A-16), *accontentá*' (B-35), *dí*' (B-9), *sé*' (B-10) (però: *cridar*, B-20).
- 2) a per a representar la vocal neutra àtona: *las vinyas* (A-21), *traballs* (B-6), *micas* (D-11), *criaturetas* (D-1), *ellas* (B-29, B-33), *las* (A-6), *administran* (A-3), *gastan* (A-4, B-30), *troban* (A-19), *regan* (A-21), *forman* (B-5), *arrencan* (C-58), *tiran* (C-53), *ompla* (C-30).
- 3) la [u] àtona, representada per o: *societat* (A-27, B-5), *cometre* (B-19), *rodejant* (C-26), *pagesos* (A-17) / *mesos* (A-19), *lo*, *los* (*passim*); però: *surtir* (C-62) (per raó de *surt*, D-8, D-16).
- 4) h, indicador de hiatus: *vehina* (A-15), *vehins* (B-25), *dihuen* (B-31).
- 5) pronunciació vulgar de *dues*: *dugas* (D-3)
- 6) ela geminada (escrita avui *l-l*), representada per *tl*: *carmetlos* (B-29, B-33).
- 7) article *lo*, *los* (popular), pronunciat [lu], [lus]: A-3, A-9, A-10, A-23, B-7, B-13, B-25, C-10, C-20, C-29, C-33, C-42, C-58, D-4.
- 8) unions de sons, segons la pronunciació: *que'l* (A-12, B-31, C-45), *està'l* (A-14), *sota'ls* (C-53), *haji'l* (D-33), *perque's* (A-19), *que's* (B-23), *no's* (B-30), etc; però: *la invadeix* (C-49).
- 9) consonant sorda final de mot o de síl·laba: *gratitut* (C-31), *dupa* (C-51).
- 10) plural de mots acabats en -tx: *passeigs* (D-5/6).

7. QUINA ORTOGRAFIA? EL CONGRÉS DE 1906

Acabem de veure com transcrivien el llenguatge corrent els nostres avantpassats d'ara fa cent anys. Als defectes imputables a la situació anòmala d'una llengua sense govern, s'hi havia afegit el de la fragmentació ortogràfica. Si publicacions com les adduïdes mostraven caires positius (com la voluntat d'escriure en la llengua pròpia), no deixaven de consagrar les clivelles per les quals la unitat de la llengua quedava compromesa. Aquella llengua que, quatre-cents anys abans, era escrita arreu segons els models unitaris de l'administració (per més que en d'altres registres les diferències hi fossin paleses, i les essencials, ben antigues), ara feia la impressió que hom es rabegés a presentar-la feta a trossos. Resultat: una llengua adulterada i, de més a més, partida, esquarterada.

Sens dubte molts responsables es formulaven preguntes com les següents. Seria possible de fer d'aquell caos, administrat per conreadors amb més voluntat que preparació, un instrument congruent, lògic, unificador? Seríem capaços de dotar-nos d'un sistema gràfic que vehiculés, tot respectant-les, les modalitats de la llengua, de manera que ningú no s'hi sentís endogalat? D'establir una ortografia que consolidés la unitat que ja feia prou evident l'anàlisi més simple de l'estructura de la llengua?

El problema era ardu. Atès que a Catalunya les coses havien evolucionat amb més rapidesa i havien aconseguit un estat més madur, no hem d'excloure que algú no sentís la temptació, en tot cas mai no confessada, de cercar-hi una solució limitada al territori del Principat. Mirant fora del país, els comportaments dels gramàtics de les llengües veïnes podien incitar els virtuals arranjadors de la situació a adoptar mesures paral·leles: en el castellà, el parlar de Castella havia marcat la tònica per a tot el domini, ofegant les altres realitats dialectals; l'ortografia francesa (i la gramàtica) foren establertes segons el parlar de l'Île-de-France, que arraconà nobles modalitats dialectals ben arrelades; a Itàlia, el parlar de la Toscana fou el patró per a codificar la llengua estàndard de tota la península. Per què no obrar d'una manera semblant a casa nostra, on els valencians i els balears (així com els nord-occidentals) se supeditarien idiomàticament a la codificació establerta segons el model de Barcelona? No cal dir que la solució hauria estat més fàcil. Ara bé, que jo sàpiga, la qüestió no fou mai plantejada en aquests termes d'una manera formal.

Tanmateix, alguns indicis ens permeten de creure que la imaginada temptació no havia deixat de fer forat en certs medis, baldament només fos d'una manera inconscient. En donaré una sola mostra. Com és sabut, el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, 1906) tenia tres seccions: 1) la Filològica-Històrica, que fou la d'activitat més densa i la més concorreguda (els temes i les comunicacions ocupen prop de 400 pàgines del volum d'actes), 2) la Literària (els treballs de la qual passen d'un centenar de pàgines) i 3) la Social i Jurídica (on no hi arriben).

Cosa curiosa: tant pel nombre i l'extensió dels treballs de la Secció Filològica-Històrica, com per la naturalesa del tema de la normativa, sembla que aquest hauria hagut de tenir-hi un relleu especial. I no fou així: la majoria dels qui formaren part de la Secció estaven atents sobretot a les qüestions gramaticals, com a problemes previs a qualsevol decisió de preceptiva i no se sentien interpel·lats per la forma gràfica en què aquesta s'hauria de concretar o, en tot cas, no es movien de l'òptica de la modalitat barcelonina. En general, el tema de l'abast geogràfic de la normativa que s'estava gstant no preocupava gaire. Només hi haig de fer dues excepcions importants. — 1) La del mallorquí Gabriel Alomar, que es plantejava una pregunta inquietant: «És indispensable pera la vida i progrés de la nostra llengua, l'unificació absoluta de l'ortografia catalana?». Ell hi responia afirmativament amb contundència: la llengua havia de tenir una ortografia única. — 2) La de Pompeu Fabra, igualment partidari de la unificació

ortogràfica, com ho faré veure tot seguit. La resta de congressistes s'hi mostrava, si no indiferent, almenys poc preocupada.

No sé què s'hauria esdevingut si la presència de valencians hagués estat més nombrosa al Congrés. I ho dic, no per a repartir responsabilitats, sinó perquè sembla obvi que ells haurien pogut plantejar el tema de la normativa des d'un angle interessat, que per força hauria contrarestat o reduït eventuais posicions excessivament barcelonistes.

En canvi, el tema d'un tractament unitari de la llengua fou més pres en consideració, afortunadament, a les altres dues seccions, sobretot a la Literària (però menys a la Social i Jurídica). En aquella, destacaren Llorenç Riber i Joan Maragall. Aquest, no debades formulador de la teoria de la «paraula viva», es mostra vehementment contrari a la imposició de la modalitat lingüística d'una sola regió, en detriment de les varietats dialectals restants. Més aviat, endut pel seu entusiasme, Maragall en féu un gra massa, en reconèixer drets d'expressió a les més petites unitats socials, les quals tampoc no favorejarien de cap manera d'aconseguir una llengua estàndard, vàlida per a tota la comunitat. Però la codificació de la llengua no havia de venir per les defenses ditiràmiques d'uns apassionats, sinó per les propostes raonades dels especialistes.

En aquest sentit, la intervenció de Pompeu Fabra en el Congrés fou providencial, per tal com ell era el millor coneixedor de la llengua i qui més preparat estava en lingüística romànica. No pertanyent al nucli dels qui hi tallaven el bacallà, al Congrés no li havien encarregat cap ponència. Però, com a congressista, tenia dret a a presentar-hi comunicacions. I bé, en la seva magistral comunicació sobre qüestions d'ortografia, Fabra parlà com obsessionat per cercar una normativa aplicable a les grans modalitats de la llengua comuna. Un obsessionat, però, que anava documentat, que no cridava, que demostrava. Cito un sol fragment de la seva comunicació, per més que no sé estar-me de recomanar-ne la lectura entera a qui voldrà aprofundir el tema. Deia: «Qui, tenint idea del que ha d'esser una ortografia nacional catalana, proposarà mai que empleem una sola *b*? Quan dos fonemes d'una llengua, en un moment donat de la seva història, vénen a confondre's, mentres hi hagi un dialecte *important* que conservi l'antiga distinció, una ortografia *nacional* deu conservar-la». I així mateix parla de la *-r* final que, no per no pronunciar-se en moltes regions, haurem de deixar d'escriure, si es conserva en valencià. I així semblantment de tots els punts que oferien solucions no coincidents.

8. L'ORTOGRAFIA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1913)

Per sort, Pompeu Fabra s'anava perfilant com el responsable màxim en les qüestions de normativa. Torno a dir que era qui més preparat estava en lingüística i en gramàtica, i el nombre dels seus col·legues i simpatitzants s'acreixia dia rere dia. Certament, el Congrés de 1906 no l'havia pres prou en consideració, com s'ho mereixia per l'obra feta i pel que mostrava saber, en les seves conferències i comunicacions. Però

ben aviat ell, a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (fundada el 1911), es veié lliure per a preparar l'establiment de la normativa. I aleshores procedí amb la seva proverbial habilitat: prenent peu de l'entusiasme fervorós que havia suscitat el Congrés a favor de la llengua, sabé canalitzar-lo cap a fer acceptar socialment una ortografia que no s'avenia prou amb la que havien propugnat els medis oficials del Congrés, però que recolzava en sòlides bases d'anàlisi filològica, de documentació dialectal i de reflexió gramatical. Una ortografia que tenia en compte la realitat global de totes les terres de llengua catalana i que, per això mateix, després hem anomenat «participativa» o «composicional». Em refereixo a les *Normes ortogràfiques* de l'Institut, publicades el 1913.

Era evident: hi havíem d'ésser tots. Encara que la normativa es fes més complexa. I tots hi fórem. Avui ho trobem tan natural, que ens costa d'imaginar la celeritat i la unanimitat amb què la nova ortografia fou acceptada (una ortografia, no ho oblidem, que contenia nombroses regles sense tradició i que xocava amb els hàbits més generalitzats). En els medis culturals barcelonins, els escriptors, la premsa i les cases editorials adoptaren la nova ortografia d'avui a demà. Hom observà el mateix comportament per tot Catalunya. Així l'Institut d'Estudis Catalans, organisme desconegut per a la majoria de ciutadans, i mancat de mitjans coercitius per a obligar la gent a escriure de la nova manera, es veia revestit d'una autoritat, evidentment moral, que fou més eficaç que si hagués pogut sancionar els desobedients. L'adhesió a la reforma s'anà estenent a la Catalunya del Nord i entre diversos grups d'escriptors i d'intel·lectuals del País Valencià i de les Illes. Calia anar amb peus de plom, per a guanyar-hi terreny, venint d'un ens que no duia el nom màgic d'«acadèmia» i que, per afegidura, es deia d'«estudis *catalans*»! Per fi, entre els illencs l'ortografia de l'Institut ja s'havia generalitzat *de facto* a començos dels anys trenta i, pel que fa als valencians, reunits a Castelló de la Plana pràcticament tots els escriptors i intel·lectuals del moment, aquests en feren una adopció formal, en un document signat (desembre de 1932). D'ací que es parli correntment de les «Normes de Castelló». Per tant, encara no s'havien escolat vint anys des de la publicació de l'ortografia de l'Institut, i ja hi érem tots.

És cert que alguns erudits prestigiosos s'hi oposaren, i discutiren en conferències i publicacions la nova normativa amb els arguments del filòleg bon coneixedor dels textos antics. Però no és menys cert que tots ells restaren molt limitats i que l'anomenat «antinormisme» anà decaient fins a extingir-se del tot. No havien aconseguit de crear un clima que pogués amenaçar la conquesta tan laboriosament guanyada.

Com dic, ja hi érem tots. I encara hi som tots. Quedava palès que el valor unificador de l'ortografia no havia de consistir a conculcar tot allò que no pertanyés a una sola modalitat, sinó a respectar-ho i a incorporar-ho. Així en sorgí una normativa que està al servei de tots els grans parlars que constitueixen la llengua total.

Prescindeixo d'exposar allò que podríem anomenar la «filosofia de l'ortografia catalana», tal com sortí de les mans de Pompeu Fabra. És un tema prou conegut. He preferit, en canvi, de fer alguns comentaris sobre aspectes concrets, sempre dins el fil del procés d'unificació. Atès que aquesta és una exposició oral, renuncio a comentar

alguns aspectes de l'ortografia de la sèrie «africades *versus* fricatives», perquè la matèria es presta a certes confusions; en canvi, dedicarem uns minuts al tema de la recta grafia de les vocals.

9. ALGUNES APLICACIONS DE L'ORTOGRAFIA VIGENT

És un lloc comú de subratllar el pes del català oriental en l'ortografia vigent (per abreujar, parlaré de barceloní o simplement de Barcelona). Crec que aquesta afirmació s'ha de matisar, ja que un dels principis del sistema és de recollir-ho tot, mentre tot hi càpiga (ço és, sense atemptar contra la unitat), tot evitant, doncs, dobles grafemes quan un so presenta en alguna modalitat geogràfica una rèplica que es contradia amb un altre so que la suscita. Ho exemplificaré.

Comencem per algunes de les grans solucions. La manera de posar per escrit les vocals àtones tant de temps en litigi (*ale* i *olu*) fou resolta, naturalment, d'acord amb la fonètica occidental, perquè era la que distingia en cada cas entre les dues vocals en joc. Com era obligat, no foren tinguts en compte els arguments dels qui propugnaven la *a* universal, ni la tradició per la qual en els parlars orientals la *a* semblava el signe més adequat per a representar la vocal neutra. Hem vist que el periòdic *En Figuera* (de Mallorca) l'expressava sistemàticament mitjançant el signe *a* (cosa que també feia, bé que no tan universalment, *La esquella de la torratxa* de Barcelona). Encara avui es pronuncia com a [a] en el parlar més vulgar de Barcelona: *escolta*, dit [ascólta]. D'altra banda, com que l'ortografia només obliga la llengua escrita, una vegada escrites una *a* o una *e*, o una *o* o una *u*, cadascú les pronuncia segons la seva pròpia modalitat: *cases* [cázes] o [cázəs]; *portar* [portá], [portár] o [purtá].

Pel que fa a les vocals tòniques, tampoc no hi ha cap discriminació quan no els pertoca de dur accent: escrivim *pera* i la pronunciació es distribueix en [péra], [pəra] i [pèra]. Tothom escriu igual i cadascú pronuncia a la seva manera. Fa anys que jo mateix vaig constatar que, davant la pronunciació ambigua de la *e* del mot *primavera* a Barcelona (que unes vegades s'hi sent oberta i d'altres, tancada), vuit poetes barcelonins (o de català oriental) diferien, en fer-la rimar, ara amb un mot que té *e* oberta, adés amb un mot que té *e* tancada. Dins mateix de Barcelona, la pronúncia també s'hi bifurca.

La cosa es complica, per la seva repercussió obligada en l'escriptura, quan la vocal tònica d'una paraula determinada ha de dur accent i la seva pronunciació difereix d'una contrada a una altra. Per a evitar el doble grafema de què parlava suara, en aquests casos ha prevalgut la norma de Barcelona (més que la del català oriental general, que no sempre està d'acord amb el barceloní). És injusta la regla? No sabia com respondre-hi. Tenint en compte la situació de la llengua cap a l'any 1911 i les circumstàncies que acompanyaren la redacció de les regles d'accentuació, crec que aleshores la solució donada era l'única viable. Sovint aquesta formulació ha estat interpretada com una

imposició del parlar de Barcelona al valencià. No és així, com es pot comprovar perquè la solució valenciana és compartida pel nord-occidental i per una bona part de l'oriental (com el Gironès, l'Empordà, la Garrotxa); els balears també estan acostumats a escriure *è* (amb accent greu) quan ells pronuncien la vocal neutra tònica. La qüestió era d'eludir el doble grafema (és a dir: que no es pogués escriure *ciència* i **ciència* al mateix temps). Com sempre, és ben clar que, posat l'accent que diu la regla, la pronunciació pot adop-ar qualsevol d'ambdues menes de vocal, oberta o tancada, i la neutra i tot.

No parlem dels mots que tenen una *o*, els quals, de Barcelona cap al nord, a Girona i a Perpinyà, van passant de *o* oberta a *o* tancada i a *u*. Això no obstant, sempre hi escrivim *o*. I si aquesta vocal ha de dur l'accent, s'escriu a tot arreu d'acord amb la pronunciació barcelonina, que també ara ha fomit el criteri.

10. RESUM I ULLADA AL FUTUR. AMB EXEMPLES

Voldria orientar aquesta darrera part a fer un resum succint de les parts anteriors i una petita reflexió sobre el futur del procés d'unificació de què hem parlat fins ara. El mot *procés* significa la 'manera de descabdellar-se una acció progressiva' (és així com el defineix el diccionari). La breu definició conté dues idees que es refereixen a quelcom viu, quelcom que es mou, que es modifica: les expressen el verb *descabdellar-se* i l'adjectiu *progressiva*. Totes dues idees han presidit la lenta marxa vers la unificació de l'ortografia catalana. Repassem-ho. Fins a la fi del segle XV, les formes d'escriptura, tan heterogènies des dels orígens de la llengua escrita, s'anaven acostant, camí d'una unificació que altres llengües veieren sancionada al segle XVIII. La nostra llengua hi fracassà al començ del segle XVI, i visqué una llarga època de confusió turbulenta: es movia, però no s'orientava. A la fi de la dinovena centúria, del si de la comunitat parlant brollà un clam imperiós: «hem de tenir una ortografia correcta i única!». Enmig de discussions interminables, tan estèrils com violentes, les coses continuaven movent-se, però tampoc no s'orientaven a l'objectiu desitjat. El Congrés de 1906 tornà a remoure les aigües i preparà el terreny. Per fi, l'Institut d'Estudis Catalans recollí el clamor de la societat i publicà les *Normes ortogràfiques* (1913), que contenien l'esperada ortografia participativa, susceptible d'emprar-se pertot arreu. No havien passat vint anys, i les regles d'escriptura ja eren saludades i acceptades d'un cap a l'altre del domini lingüístic (1932). Tants esforços no havien estat debades.

D'altra banda, l'ortografia adoptada no s'instal·là com una forma definitiva de la llengua, amb un estatut ja intocable. En efecte: quan havia de parlar de la seva obra de reforma de la llengua, Pompeu Fabra insistia en el caràcter provisional que la distingia. Malgrat els elogis que s'ha merescut –i parlo amb objectivitat demostrable–, l'ortografia catalana, com tota obra humana, continua essent perfectible. Així, ha estat l'objecte de diverses modificacions i millores. I bé, haig de proclamar que pràcticament totes les

reformes que s'hi han introduït han estat fetes sota el signe de la universalització, que en el nostre cas concret vol dir a favor dels parlars altres que el barceloní o català oriental. Gairebé sempre les reformes han rectificat errors, no intencionats, sinó per desconexença, reconec que no sempre invencible.

N'escullo unes poques mostres. Jo vaig estudiar gramàtica catalana essent molt jovenet, en els anys trenta. Aleshores apreníem que l'imperatiu del verb *venir* feia *vi-na*, amb *a*, i escrivíem la paraula *racó* amb *e* (*recó*). Totes dues formes són avui inexistents. Molt més recentment, el diccionari ha introduït *rere* i *darrere*, amb *e* (com correspon al llatí *retro* i a la fonètica dels parlars occidentals), sense suprimir encara *rera* i *darrera*, amb *a*. Ja desapareixeran: n'és el destí inexorable. La proposta de l'estàndard oral de l'Institut ha recollit la diferència de gènere en casos com *turiste / turista*, pròpia dels parlars occidentals. El procés es troba sempre en marxa. És lent, però no s'atura. Plouen les propostes, moltes propostes. Jordi Colomina se n'enduu la palma. Puc dir que l'Institut, seguint el camí iniciat per Pompeu Fabra, no l'abandonarà. I que procurarà d'accelerar el seu ritme de treball.

La llengua catalana gaudeix avui, doncs, d'un instrument adequat, guanyat no sense afanyos ingents ni sense una llarga expectació. Sabrem correspondre al bé que nosaltres mateixos ens hem procurat? Assolirem de custodiar el tresor en bona hora trobat? En els nostres dies no són rares les queixes de determinats cercles contra la normativa establerta. Afecten sobretot el vocabulari, més ben dit: les absències de certs mots al diccionari. També són formulades reserves referents a alguns punts gramaticals, especialment de sintaxi. Més rares són les reticències respecte a l'ortografia: alguns mestres, per a qui la tasca d'ensenyar es fa difícil per raó de l'ortografia, i poca cosa més. Si les altres llengües es caracteritzen per ésser relativament sovint l'objecte de noves propostes en matèria ortogràfica, no sol passar així amb la nostra. Eugenio Coseriu es despenjà un dia amb un article en aquest sentit (on mostrava una gran mancança d'informacions, tant de tècnica com d'ambient) i la veritat és que ningú no se n'ha fet ressò. La nostra ortografia ha estat universalment respectada fins ara per la gent catalanoparlant. Continuarà essent-ho?

M'agradaria d'acabar per on he començat: amb els dos tòpics sobre l'ortografia. El primer era: el seu caràcter convencional. Les convencions plauen o no plauen, però s'accepten. Per això les anomenem convencions. Més, encara: es prenen en consideració, es consideren com a cosa pròpia i, ja incorporades, retraten la manera d'ésser de la comunitat. El segon feia: l'ortografia és un gran factor d'aglutinació de la comunitat parlant. Només cal sentir-se part de la comunitat. Si és així, no hi ha problema: tots ens sentim adherits a la societat de la qual formem part, també mitjançant la llengua que ens defineix. Però si algú té retrets a fer a l'ortografia de la llengua pròpia, com els que podria formular sobre altres capteniments de la societat, que volgués modificar i millorar, els ha de fer públics, els ha de comentar, els ha de defensar. Les formes avui correctes *vine*, *racó* i *rere*, per exemple, no sorgiren dins l'Institut d'Estudis Catalans,

sinó que li foren suggerides de fora estant (i això mateix s'esdevingué amb els altres retocs introduïts en el decurs dels vuitanta anys que ens separen de les *Normes ortogràfiques* de 1913).

Ara bé, com que la norma escrita és el vehicle formal de la pronunciació, i aquesta és, a totes les llengües, extremament vària en els indrets i en els individus, no ens ha de preocupar que a vegades no trobem ben reflectida la nostra pronunciació (personal o de grup) en la grafia que hi correspon: pronunciem d'acord amb el nostre hàbit personal, però escrivim com tots escriuen. Ja he recordat que *ciència* es pronuncia amb *e* oberta a Barcelona i amb *e* tancada a Girona, a Lleida i a València. Benvingudes varietats fonètiques, que la gramàtica històrica justifica. Però tots escrivim el mot amb un mateix accent greu (*ciència*), per respecte a la convenció establerta i pel sentit d'aglutinació social. Benvinguda també la unitat gràfica, doncs.

El grup *tz* (del verb *organitzar*, per exemple) es pronuncia a molts indrets com a fricativa sonora [z], en d'altres (en els parlars apitxats), com a fricativa sorda [s], i, per descomptat, a la majoria de contrades de la llengua, amb l'africada sonora [tz]. Tots convenim a escriure *tz*, que abonen poderoses raons etimològiques i de fonètica històrica. Novament, la convenció salva la cohesió de la societat.

Un darrer exemple: la *l·l* (ela geminada): 1) a Mallorca se sent, popular i espontània, en la pronunciació de diversos mots; 2) a Barcelona és raríssima, pràcticament inexistent; 3) a València, inexistent del tot. Atès que ningú no ens llevarà el dret a pronunciar com ens surt espontàniament, articularem, segons els llocs i les persones, *l·l* o *l*. Però escriurem indefectiblement *l·l*, d'acord amb l'etimologia, perquè així ho tenim convingut i perquè així ens sentim part d'un conjunt lingüístic coherent.

L'ortografia suscita, ha de suscitar, la voluntat d'adhesió a la norma. Respectant la convenció, assegurarem l'aglutinació. Si tots ens produïm d'aquesta manera, el procés d'unificació, viu i operant, continuarà fent-se sentir amb eficàcia. I, tal com sovint són les formes les que salven els continguts, l'ortografia salvarà la llengua.

València, 1 de desembre de 1993

ANTONI M. BADIA I MARGARIT
Universitat de Barcelona

